

УДК 821.161.2'06-32.09=03.133.1 О.Гончар

**ФРАНЦУЗЬКОМОВНИЙ ОЛЕСЬ ГОНЧАР
(ЛІТЕРАТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ОГЛЯД)**

Ярема Кравець

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, 79000;
e-mail: yaremaKravets@gmail.com*

Французькомовна Гончаріана пройшла понад піввіковий шлях, часто відображаючи на собі діаметрально протилежні судження про майстра української прози. Олесь Гончар (1918–1995) як видатний письменник другої половини ХХ століття не залишився поза увагою критика П'єра Декса, люксембурзької франкомовної письменниці Розмарі Кіффер, французького славіста Жоржа Люціані та інших. Переклади французькою мовою десяти новел письменника (1972), романів “Прапорonoсці” (1948), “Перекоп” (1958 р.), “Тронка” (1963), “Циклон” (1977), “Твоя зоря” (1982), а також фрагментів з роману “Собор” (2004) не тільки є промовистою сторінкою інтеграції української культури у світовий контекст, але дають вдячний матеріал для глибокого монографічного дослідження французькомовного прочитання прози О. Гончара.

Ключові слова: французькомовна Гончаріана, піввіковий шлях, Розмарі Кіффер, славіст Жорж Люціані, переклади новел, антологічні видання, перекладач Жан Шампенуа.

Життєвий шлях Олесь Гончара, його літературна творчість, есеїстика останніми роками знову привертають до себе значну увагу. Цьому неабияк спричинилася, зокрема, поява у видавництві “Веселка” письменникового “Щоденника”, в якому класик української літератури відверто говорив про все, що наболіло йому в душі упродовж багатьох років, виливаючись на сторінках його потаємних звірянь. Та не лише цей довженківського настрою “Щоденник” Олесь Гончара став причиною відродження інтересу до письменника (після справжнього вибуху гончарівських студій у світі у зв'язку з публікацією його “Собору” наприкінці 60-х років ХХ ст.): письменник став ідеалом українського інтелігента, письменника, який у дні студентського голодування у Києві без вагань приєднався до київської молоді, а вже незадовго привселюдно поклав на стіл партійний квиток, вийшовши із лав тієї політичної партії, яка зазіхнула на саме поняття демократії і свободи людини. Ще однією привабливою особливістю Олесь Гончара як людини і письменника була оцінка ним власної попередньої творчості. Не відрікаючись од написаного в радянські часи, О. Гончар щиро зізнавався у своєму “Щоденнику”, що романтика і ліризм його “Прапорonoсців” дотепер йому близькі й рідні.

Зважаючи на те, що творчість Олесь Гончара (1918–1995), цього корифея української літератури, у французькомовне літературознавство увійшла вже понад півстоліття тому і звучала не лише у літературознавстві Франції, Бельгії та Люксембургу, але також і перекладними французькомовними виданнями в Україні та Росії, цікаво було б оглянути долю Гончаревих творів у французькомовній критиці та перекладах, окресливши цю студію хронологічними рамками 1948–2004 рр.

Перша, відома нам французькомовна критична згадка про Олесь Гончара датована червнем 1948 р., коли то на сторінках всесоюзного місячника *La littérature soviétique* (№ 6–7) друкували дві частини роману Олесь Гончара “Прапороносці” – “Альпи” та “Голубий Дунай”. У № 6 того ж місячника публікували статтю-огляд письменника К. Сімонова “Найкращі твори 1947”, в якій згадували і роман Олесь Гончара, твір, що “був написаний на основі особистих вражень і того, що він пережив”. Критик особливо вирізняв простого солдата Хому Хаєцького, який “привертає симпатії читача”, і зазначав, що “автор як простий солдат брав участь у тих битвах, які описує” [18, с. 125].

Ще одне звернення до творчості Олесь Гончара знаходимо в критичному огляді Ю. Лукіна “Молоді радянські прозаїки”, поміщеному у № 10 того ж літературного журналу за 1948 р. Автор публікації писав про Олесь Гончара, як про “молодого українського письменника, який був на війні і повернувся з неї збагачений досвідом” [15, с. 133]. Характеризуючи роман “Прапороносці” традиційними для тогочасної літературної критики ідеологічними штампами про визвольну місію радянської армії у Європі, численні подвиги радянських солдатів “для того, щоб людство стало вільним”, Ю. Лукін, тим не менше, певну вагу зосередив і на стильових особливостях українського письменника: “Стиль Олесь Гончара романтично натхненний. Він виявляється в гіперболізації образів, довгих ліричних відступів, характеристичі персонажів. Особа письменника присутня повсюдно: його почуття висловлені з такою самою силою, як і почуття його героїв. У тексті Гончара маємо форму безпосереднього звертання до читача” [15, с. 137]. Обидві ці критичні згадки були пов’язані із презентацією двох частин роману О. Гончара у вищезгаданому французькомовному журналі в перекладі, як зазначено, Льва Соболева.

Відразу ж після публікації в журналі *La littérature soviétique* роман “Прапороносці” став відомим у Франції, викликавши діаметрально протилежну оцінку. Критик Андре П’єр із газети *Le Monde* стверджував, що роман Гончара є “романом настанов”, сумніваючись у тому патріотизмі, яким, на його погляд, “неправдоподібно перейняті всі його герої” (Цит. за: [1, с. 132]). Критик марксистських поглядів П’єр Декс у паризькому журналі *La nouvelle critique* (№ 11, 1949) оцінював роман як “один зі зразкових творів соціалістичного реалізму”, епопею, твір, який відзначається “правдивістю, благородством і пафосом радянського патріотизму”. Таким настроєм, зазначав критик-марксист, “роман перейнятий з першого і до останнього свого рядка” [15, с. 132].

Журнал *La littérature soviétique* 1958 р. пропонує своєму читачеві наступний роман Олесь Гончара “Перекоп”, другу частину історично-революційної діалогії письменника [8]. Вже через п’ять років інший журнал, *Oeuvres et opinions*, своїми двома номерами знайомив французькомовного читача із романом “Тронка”, що був відзначений у 1960 та 1962 рр. високими державними нагородами [6].

Той самий літературний місячник 1971 р. фрагментарно подав роман Олесь Гончара великої філософської напруги “Циклон” [4], який щойно з’явився друком [5].

Наступного року з активізацією редакції іноземними мовами видавництва “Дніпро” з’явилося французькомовне видання оповідань письменника під назвою “Соняшники”

[7]. Видання, що знайомило читача із новелістичним доробком Олеся Гончара, містило десять коротких творів письменника (“Модри Камень”, “Весна за Моравою”, “Усман та Марта”, “Жайворонок”, “Зірниця”, “Соняшники”, “Чари-Комиші”, “За мить щастя”, “Безрезневий каламут”, “На косі”) у перекладі львівської письменниці, репатріантки із Франції Жінет Максимович. Це видання стало для неї вдалим дебютом на перекладацькій ниві. За десять років два оповідання із цієї книжки в її ж перекладі “Модри Камень” та “На косі” передрукували у виданні *Le récit ukrainien soviétique* (“Українське радянське оповідання”) [К.: Дніпро, 1982], що презентувало тридцять чотирьох українських письменників – від А. Головка, Ст. Васильченка, Гр. Косинки, Івана Сенченка до Р. Іваничука, Є. Гуцала, Ніни Бічуї, В. Яворівського та інших.

На сторінках травневого номера журналу *Oeuvres et opinions* 1973 р., присвяченого літературі радянської України, бачимо переклад оповідання Олеся Гончара “Під далекими соснами”, здійснений французьким літератором Жаном Шампенуа. Перекладач цього оповідання стане згодом постійним французьким інтерпретатором багатьох творів українського письменника [10].

Цікавий закордонний матеріал, пов’язаний із творчим шляхом Олеся Гончара, знаходимо у № 88 за 1976 р. люксембурзького літературного журналу *La Dryade*. Саме там під рубрикою “Зустріч на Сході” друкували статтю письменниці і літературного критика Розмарі Кіффер (1932–1994), названу “Золотисто-зелена Україна” [13].

Розмарі Кіффер (Rosemarie Kieffer), одна із найвидатніших письменниць сучасного двомовного Люксембургу, народилася в Люксембурзі в родині професора і літератора-письменника, дебютувала в літературі двома добірками оповідань “Амфітеатр Д 53” (1962) і “Чорний кіт у Галвеї” (1965). У 50-ті роки, завдяки своєму викладачеві німецької та англійської мов Стефані Клаес, вона ще в дівочому ліцеї зацікавилася слов’янською культурою, згодом записалась у Школу східних мов для вивчення російської мови. Як побачимо пізніше, одна з героїнь її літературного твору, французька Крістіан д’Орінек, студентка перекладацького відділу в Парижі та Відні, одержить у французькій столиці “диплом русиста”.

У центрі літературних творів письменниці – життя маленької людини маленької країни. Як секретар спілки люксембурзьких письменників і голова Люксембурзького культурного центру ім. О. С. Пушкіна, 1974 р. вона була гостем журналу “Всесвіт”. Саме на сторінках березневого номера цього журналу за 1977 р. під рубрикою “Літературно-мистецька хроніка” друкували розповідь про письменницю та її творчість. “Р. Кіффер, – зазначено у матеріалі, – письменниця, що пише французькою мовою і належить до авангарду нечисленного, але активного загалу люксембурзької літератури. Твори останнього часу (роман “Алхімія всемогутності” та збірник оповідань “Ясна квітнева ніч”) правдиво відтворюють життя маленької людини маленької країни” [2, с. 233].

До творчості Р. Кіффер журнал “Всесвіт” повернувся ще раз 1978 р., помістивши її рецензію на роман люксембурзького французькомовного письменника Жозефа Лейденбаха “Гра, що закінчується поразкою”, написану спеціально для українського часопису. Оповідання письменниці “Ніколя і марки” надрукували у № 5 за 1979 р. [3]. У тому ж номері подали інформацію про Р. Кіффер, у якій згадували, що письменниця “декілька разів гостювала в СРСП, зокрема в Києві, і теми ряду її новел і нарисів навіяні враженнями від цих подорожей”. Р. Кіффер “активно популяризує у себе літератури народів СРСП” [2, с. 106]. У листі від 20 липня 1989 р. до люксембурзького літературознавця Франка Вілельма письменниця згадувала, що її оповідання були перекладені різними мовами, зокрема й українською.

Знання декількох слов'янських мов дало змогу письменниці здійснити мандрівку у східноєвропейські держави, між іншим, Чехословаччину та колишній Радянський Союз. Під час тих поїздок вона намагалася насамперед висловлювати свою власну точку зору, розповідаючи про тих осіб, які ідуть за покликом власної совісті, голосу добра, толерантності і солідарності між різними людьми і різними народами.

Власне одна із таких мандрівок Розмарі Кіффер 1975 р. до СРСР дала письменниці значний матеріал, що друкували декількома репортажами в люксембурзьких французькомовних літературних журналах упродовж 1975–1977 рр. під гаслом “Літературна мандрівка через Радянський Союз”.

“У моїй пам’яті Україна золотисто-зелена, зелена своїми лісами, луками, парками своїх міст, зелена деревами, юністю і надією. Вона є золотистою своїми полями, своїм сонцем, керамікою. Золотистими є її куполи” [13, с. 89].

Розповівши читачам про своє неабияке враження від Музею народної архітектури, що під Києвом, письменниця додала, що вона тільки-но розповіла про *“лагідну і манливу красу музею архітектури під відкритим небом і відразу може скластися думка про те, що Україна мала ідилічне минуле. Однак не так завжди було. Я маю під руками путівник Літературного музею ім. Тараса Шевченка, складений англійською мовою; на його обкладинці автопортрет українського художника, портрет, який він намалював тоді, коли був здоровою молодого людиною”* [13, с. 91].

І далі письменниця повила мову про Тараса Шевченка, який *“для українців є тим самим, ким для росіян є Пушкін, а для грузинів – Шота Руставелі”*.

Про Олесю Гончара письменниця писала у зв’язку із власною інформацією про те, що *“Українською республікою була заснована премія Тараса Шевченка, якою нагороджують найкращих її митців”*. *“Серед лауреатів 1962 р., – зазначала Розмарі Кіффер, – був письменник Олесь Гончар; він є одним із найцікавіших сучасних прозаїків. Саме зараз, – продовжувала авторка нарису, – я читаю один із його романів, книжку, яку він написав між 1970-1972 роками і яку R. Willnow переклав німецькою мовою для берлінського видавництва “Volk und Welt”; роман називається “Бригантина”. Олесь Гончар розповідає історію хлопчика, якого арештували за його волюющє життя і помістили у спецшколу для важких дітей... Цей твір написаний дуже жваво, з гумором і глибоким розумінням людських проблем... Олесеві Гончареві, писала далі письменниця, належать також книжки про війну, яка важко вдарила по його рідній Україні, однак своєю “Бригантиною” він дає нам книжку багату гуманізмом високої проби, яка дозволяє нам по-новому пізнати радянську літературу”* [13, с. 91–92].

Завершивши розповідь про Олесю Гончара, люксембурзька письменниця знову повернулася до життя і стражденної долі Тараса Шевченка, закінчуючи свій виклад такими рядками:

“Шевченко ніколи не міг жити на своїй зеленій Україні, у скромненькій хатині, серед своїх співвітчизників, але з такої хатини, із зеленої України вийшла в кінці століття поетеса, яка продовжила справу Тараса Шевченка. [...] У золотисто-зеленій Україні, в її парках та скверах ви можете побачити також пам’ятники, зведені на славу тієї тендітної і вродливої жінки” [13, с. 94].

Наступну французькомовну Гончареву публікацію знаходимо 1977 р., коли знову ж таки іноземна редакція видавництва “Дніпро” надрукувала повний текст роману “Циклон” в інтерпретації перекладача-репатріанта Івана Бабича та Жана Шампенуа [5]. Французьке видання твору містило лаконічну біографічну довідку, в якій, окрім загальної інформації

про життєвий шлях письменника, подавали характеристику роману “Циклон”, як твору, присвяченого *“творчій роботі радянської інтелігенції”*. Саме цей переклад “Циклона” буде згодом використаний у французькомовній “Антології української літератури XI–XX ст.” (2004, Париж – Київ), яка на сторінках 839–850 подала 1 та 22 розділи із київського видання – початковий і завершальний розділи роману.

Говорячи про французькомовну Гончаріану, варто згадати і виклад про письменника у рекламному чотиримовному виданні Товариства книголюбів Української РСР “Олесь Гончар” (К.: Дніпро, 1978. – 36 с.). Французькомовний матеріал авторства Василя Бережного, поміщений на с. 25–33, був опублікований з нагоди шістдесятиліття письменника, окреслював основні віхи життя і діяльності О. Гончара, подавав доволі ґрунтовну інформацію про історію написання “Прапорonoсців”, романів “Людина і зброя”, “Тронка”, “Циклон” та “Берег любові”, новели “Бригантина”. І, звичайно, абсолютно замовчував “крамольний” роман “Собор”, не згадавши його жодним словом. Серед багатого ілюстративного матеріалу цього видання бачимо титульну сторінку французькомовного перекладу “Циклону”, а також німецький переклад “Бригантини”, про який згадувала люксембурзька письменниця Розмарі Кіффер.

Того ж року ювілейний гончарівський матеріал друкували у квітневому номері журналу “Magazine France-URSS”, органу асоціації “Франція–СРСР”. У короткому передньому слові, яке знайомило читача з *“одним з найбільших радянських письменників”*, подали лаконічний огляд творчого шляху Олесь Гончара, згадували письменницький дебют 1938 р., романи “Прапорonoсці”, “Земля гуде”, “Людина і зброя”, “Тронка”: *“Його творчість пройнята ліризмом і романтизмом, вона є водночас глибоко реалістичною і оспівує життя та моральні вартості, робить з нього письменника щедрого таланту”* [11, с. 48]. Оповідання “Пізнє прозріння” (у перекладі Жана Шампенуа), як зазначалося у цій передмові, український письменник присвятив пам’яті Юхана Смуула, видатного естонського письменника, автора “Льодової книги” [20].

Чотири роки опісля, 1982 р., у № 270 журналу *Oeuvres et opinions* був надрукований у скороченому варіанті роман Ол. Гончара “Твоя зоря” [9] з обширною передмовою авторитетного критика Леоніда Новиченка. Знаний літературознавець пропонував французькомовному читачеві докладну розповідь про творчий шлях видатного українського письменника – починаючи від “Прапорonoсців”, що підняли їхнього автора *“до рангу майстрів радянської прози”*, роману, в якому виявилися характерні риси творчості Олесь Гончара – емоційність, багатство метафори, барвиста мова, внутрішній динамізм, лаконічність, романтичне забарвлення. *“Персонажі Гончара, навіть найбільш “приземлені”, – зазначав критик, – завжди змальовані в контексті глибоких теплих й емоційних роздумів про людину і народ, індивідуальність і суспільство, сучасний світ та історію, а надто про духовний потенціал індивідуальності...”* [17, с. 4]. Новиченко звертав увагу на багатогранність прози письменника (романи, новели, оповідання, есеї), наголошуючи на тому, що Олесь Гончар є насамперед майстром великої прози, автором понад десяти романів та новел, багато з яких тяжіють до великої форми. Критик зазначав тривкість окремих тем у Гончаровій прозі, якот: тема війни з фашизмом; проблеми сучасного життя, які переплітаються з поверненням до минулого; роздуми над людиною, яка проходить випробування історією. Починаючи з романів “Людина і зброя” та “Тронка”, у творчості Олесь Гончара помітне посилення філософського медитування, поетико-метафоричних роздумів, які інколи набирають патетичного звучання. І разом з тим, зазначає Л. Новиченко, письменник *“уважний до виявів щоденного*

життя, до тих явищ і проблем, що безперервно з'являються, а особливо до людських типів і характерів, глибоко вкорінених у народ” (твори “Тронка”, “Собор” – Я. К.) [17, с. 5].

Другу частину передмови критик присвятив детальному аналізу роману “Твоя зоря”, визначаючи найголовніші проблеми цього “найбільш медитативного і філософського з усіх романів Гончара” [17, с. 6]: конфлікт молодості з технічною ерою сьогодення; зростаюче протиріччя між техносферою і природою; літературна радіоскопія двох цивілізацій, які у своєму власному розвитку визначаються протилежними суспільними реаліями; роман-рефлексія про нашого сучасника, його духовно-етичні принципи, про ті сили, які звеличують або знищують їх. “У “Твоїй зорі” усе це бачимо і від цього змістовність твору не зменшується”, – зазначає критик [17, с. 6].

Завершуючи переднє слово-презентацію творчості Олесь Гончара, український літературознавець роздумував над позитивними і негативними персонажами роману “Твоя зоря”, акцентував увагу на низці жіночих образів – різноманітних за своїм характером і навидовиж типізованих. “Загалом, – писав Л. Новиченко, – “Твоя зоря” – це явище в сучасній радянській прозі. Цей твір, пронизаний щирістю і глибокими почуттями, примушує читача роздумувати над кардинальними проблемами нашого часу, передає йому свій неспокій, надихає своїми надіями, любов'ю та вірою” [17, с. 8].

У № 7 журналу *La littérature soviétique* 1986 р. опублікували французькомовний переклад твору письменника “Чорний яр” разом із перекладами цього ж тексту німецькою, англійською, польською, угорською, іспанською, чеською та словацькою мовами.

Доволі обширну статтю про Олесь Гончара знаходимо в корп. 23 французької енциклопедії *Encyclopaedia Universalis* (Paris, 1989) у розділі “Українська література” авторства відомого французького славіста Жоржа Люціані [16]. Розповідь про О. Гончара містилася в четвертому підрозділі публікації – “Українська література XIX–XX століть”. Зазначивши у короткому вступі до підрозділу, що так само, як XIX ст. особливо презентується Т. Шевченком, Марком Вовчком, Лесею Українкою, М. Коцюбинським та І. Франком, автор енциклопедичної статті писав, що XX ст. має своїх видатних письменників – Івана Багряного, Олесь Гончара та Івана Драча.

Свою розповідь про Олесь Гончара французький літературознавець розпочав короткими біографічними даними про письменника, інформацією про роки його навчання, участь у Другій світовій війні, що, як говорить Ж. Люціані, й відобразилась у його трилогії “Правоносії”.

Зміна у творчості письменника, зауважує автор статті, настала зі святкуванням піввікового ювілею жовтневого перевороту. Олесь Гончар робить певні висновки, що й позначилося на відмові від того хвалебного стилю, який дотепер був характерний для його творчості: “1968 р. з'являється “Собор” – головними героями твору є молодь і трохи старші люди, які не знали ні передреволюційних часів, ні сталінського терору. Ці люди живуть за установленими нормами, у впорядкованому, чисто матеріалістичному і атеїстичному світі: вони мали б бути щасливими, однак вони не є такими. Їхнім глашатасом у романі є студент Микола Баглай, символ пробудження сучасної молоді до духовного життя, її бажання вільно думати, з її прагненням пошуку духовних вартостей на землі їхньої Батьківщини” [16, с. 131]. “Старий собор, – пише далі Ж. Люціані, – побудований у козацькі часи, у селищі, що перетворилося на селище промислове, зі своїми дзвіницями, що хрестами стремлять в небо, стає символом вічного прагнення людської душі до духовних вартостей. Книжка накликає на О. Гончара гостру критику. Її перше видання було вилучене із книгарень;

згодом її перевидали зі змінами. Загалом твір з'являвся друком сім разів – тричі в СРСР, і чотири рази українською еміграцією у вільному світі” [16].

“Один із сучасників Гончара, надиханий його “Собором”, Євген Сверстюк, – продовжує французький літературознавець, – написав низку філософських есеїв під назвою “Собор у риштованні”. Ця добірка ходить в СРСР потаємно, вона була видана без дозволу автора на еміграції. 1970 р. Олесь Гончар позбувається своєї посади голови Спілки письменників Радянської України. “Собор” позначив розрив Гончара із традиційними догмами радянського письменства. 1970–1971 року він публікує новий роман “Циклон”, в якому вдається до дуже гуманного і витонченого дослідження персонажів: нема більше “добрих” і “поганих”; герої твору пізнають страх, а “погани” є людськими істотами” [16].

Видання, про яке згадував Ж. Люціані, з'явилося друком 1970 р. у видавництві PIUF у Парижі; уривок із праці Є. Сверстюка під назвою “Собор у риштованні” помістили у № 97 (липень-серпень) журналу *L'Est européen* за 1970 р. У редакційному передньому слові до цієї подачі зазначено: “Українському письменникові Олесеві Гончареві, голові Спілки письменників України, вдалося опублікувати на початку 1968 року роман “Собор”, який є водночас романом історичним і політичним, однак передусім торкається української дійсності. Роман, надрукований у січні в українському радянському журналі “Вітчизна”, потім опублікувало видавництво “Дніпро”, однак, зважаючи на гостру критику прислужників влади, незадовго його витлучили з продажу. Виправлений цензурою, роман з'явився декількома місяцями пізніше, відразу ж викликавши критику в офіційній пресі. Роман, якого годі було знайти в Україні, видрукували на Заході українці вільного світу” [19, с. 2].

Автор вступного слова згадував полеміку, яку викликав роман в Україні, спонукавши “молодого українського критика та есеїста Євгена Сверстюка” написати есеї під назвою “Собор у риштованні”. Оминаючи ті роздуми, які висловлював Є. Сверстюк у своєму есеї, трактуючи проблему відповідальності людини за спадщину минулих поколінь і долю планети, що є її батьківщиною, доцільно подати завершальний абзац публікації, дотичної до нашої теми: “У своєму романі “Собор” Олесь Гончар проникнув у серцевину сучасних питань, сколихнув і розбудив їх. Цей твір абсолютно не є тим посереднім твором, у якому порушуються більш-менш важливі проблеми, які слід вирішити на рівні “середнього читача”. Автор почув з уст народу те, що стало особливо болісним і вистражданим. Ті проблеми виникають самі по собі і чекають нашого розуму і наших рук.

Давній козацький собор, оточений риштованням, б'є тривогу німим голосом своїх затоплених дзвонів. Чи це містика? Чи наші водолази нічого не зауважили? Але тільки очима і руками не знайдеш найголовнішого” [19, с. 6].

Говорячи про французькомовну Гончаріану, не можна оминати й цікаве видання Європейського НТШ “Голод-геноцид 1932–1933 рр. в Україні через українську художню літературу” (Париж, 2003), підготоване академіком Аркадієм Жуковським. У виданні, присвяченому 70-річчю голодомору в Україні, містилися “Прокляті роки” Юрія Клена та інші вірші поета про голодомор, вірші Олександра Олеся, Павла Тичини, Василя Симоненка, Євгена Маланюка, уривок із розділу 19 роману Олеся Гончара “Людина і зброя” – розповідь артилериста про голод 1933 р., що закінчувалася словами “Не знаю, як де, а в нас отак було” [12]. Переклад фрагменту належав Мирославі Масловій, яка, окрім того, здійснила французький переклад усіх прозових текстів цього видання.

Найновішим французькомовним матеріалом про творчість О. Гончара, що відноситься вже до ХХІ століття, є передмова літературознавця і перекладача Віктора Коптілова до пре-

зентації фрагментів із романів письменника “Циклон” та “Собор” у виданні “Anthologie de la littérature ukrainienne du XIe au XXe siècle” (“Антологія української літератури XI–XX століть”) [14]¹.

На відміну від попередніх французькомовних публікацій про О. Гончара у своїй передмові В. Коптілов вводив у науковий обіг і такі незнані читачам Франції та Бельгії твори О. Гончара, як “Тронка” (роман у новелах), “Твоя зоря”, а також невідомий для них роман “Людина і зброя”; кожен із цих творів “*став виховим явищем у літературній творчості О. Гончара та у формуванні його громадянської позиції*”: “Людина і зброя”, в якій О. Гончар вперше для української літератури відверто повів розмову про тих солдатів, які опинилися в оточенні і, відповідно, до сталінської директиви, були приречені на суворе покарання; “Тронка” з епізодичним образом донощика Яцуби, який хоче взяти на себе роль вихователя молоді; “Твоя зоря”, філософський роман, в якому відображено морально-політичні роздуми письменника про сучасну людину, про планету, мир і війну. І, звичайно, найбільше місця у передньому слові В. Коптілова зайняв роман “Собор”, “*головна ідея якого полягала в необхідності захистити історичну пам’ять народу*”, роман, який спричинив, – як пише автор статті, – “*справжню бурю*”.

“*Ця пам’ять тут показана козацькою церквою XVIII століття. І духовна вартість кожного персонажа визначається його ставленням до цього собору. Відповідальний комсомольський працівник Володька Лобода, який намагається знищити собор, щоб на його місці відкрити ярмарок або їдальню, і молодь села Зачіплянка, яка захищає собор, мають діаметрально протилежні погляди*”(…) Дещо даліше автор висловлюється із ще більшою відвагою, відмовляючись від будь-якого компромісу, викриваючи “*високого чиновника XX століття*”. “*Брежневська влада, – зазначає В. Коптілов, – не могла змиритися з подібною “пропагандою свободи думки*”. (...) Проти Гончара розпочалася кампанія на сторінках преси; давали зрозуміти, що від непокірного автора чекають покаяння. Однак Гончар не покався” [14, с. 838].

Автор статті торкався також і питання певної трансформації стилю письменника – коли від ліро-епічного стилю О. Гончар перейшов до загострення думки, до поглиблення філософської основи мистецької концепції. Письменник частіше звертався до трагічних конфліктів та драматичного розвитку подій. Цікавими для французькомовного читача, гадаємо, були завершальні рядки переднього слова, де В. Коптілов говорив про ту підтримку, яку Олесь Гончар перед самим проголошенням незалежності України подавав своїм авторитетом діям українців, свідомих своєї національної ідентичності. “*Він покинув ряди Компартії, усвідомивши, що вона гальмує поступ України до незалежності. В останні роки життя Гончар виявив великий талант публіциста*” [14, с. 839].

Із виходом згаданої “Антології” пов’язана і поява ще одного французькомовного прочитання роману Олесь Гончара, щоправда, у фрагментарному вигляді. На с. 851–860 “Антології” надруковано уривки з роману “Собор” у перекладі Данила Штуля. Французькомовному читачеві пропонували фрагменти розділів 8 та 9 роману з гострою колізією, в яких ішлося про викрадення таблиці з собору, що сприйняли як бажання перетворити собор у руйновище.

У французькомовній “Антології української літератури XI–XX ст.” В. Коптілов подав детальну розповідь про життєвий і творчий шлях Олесь Гончара, яку можна вважати поки

¹ Антологія опрацьована, складена та впорядкована НТШ у Європі (Сарсель) з’явилася друком 2004 р. у київському видавництві Олени Теліги.

що найповнішим літературознавчим викладом творчості письменника, написаним французькою мовою. Значення подібної публікації стає очевиднішим із поступовим інтегруванням української літератури у світовий літературознавчий процес та постійним зацікавленням французькомовних літературознавців класичною і сучасною українською літературою.

Найсвіжішим прикладом такої інтеграції є поява обширної багатомовної антології “Європейська літературна спадщина”, підготованої Лювєнським католицьким університетом Бельгійського королівства. В 11 і 12 томах антології фігурують три українські письменники класичної доби – Тарас Шевченко, Леся Українка та Іван Франко; три інші письменники новішої доби – Василь Стефаник, Микола Хвильовий та Юрій Яновський увійшли в позасерійні томи видання. Отож, зацікавлення французькомовних літераторів тією чи іншою чільною особистістю літературного розвою в Україні відчуватиме необхідність таких презентацій, якою є студія В. Коптілова про Олесь Гончара. А саме вивчення проблем, пов’язаних із французькомовною Гончаріаною, потребує якнайповнішого з’ясування усього того, що писали про О. Гончара у французькомовній періодиці, надто глибокого монографічного дослідження прочитання прози видатного майстра слова французькою мовою.

-
1. Євніна О. М. Дожовтнева та радянська українська література за рубежами СРСР / О. М. Євніна. – К., 1956; 2. Літературно-мистецька хроніка // Всесвіт. – 1977. – № 3. – С. 233;
 3. Кіфер Р. Ніколя і марки. [Про неї:] // Всесвіт. 1979. – № 5. – С. 106; 4. Gontchar O. Le cyclone (fragment du roman) // “Oeuvres et opinions”. – Moscou, 1971. – № 151. – P. 10–58; 5. Gontchar Olès. Le Cyclone (tr. de l’ukr. par Ivan Babytch et Jean Champenois). – К. : Dnipro, 1977; 6. Gontchar O. Les grelots dans la steppe // “Oeuvres et opinions”. – Moscou, 1963. – № 10 (58). – P. 6-101; № 11 (59). – P. 3-118; 7. Gontchar Olès. Les Tournesols. Nouvelles. Tr. de l’ukr. par Ginette Maxymovytch. – К. : Dnipro, 1972; 8. Gontchar O. Perekop // “La littérature soviétique”. – Moscou, 1958. – № 11. – P. 3–80; 9. Gontchar Olès. Quand l’aube s’allumait pour toi // “Oeuvres et opinions”. – Moscou, 1982. – № 270. – P. 9-139; 10. Gontchar Olès. Sous la lointaine pinède (tr. en fr. par Jean Champenois) // “Oeuvres et opinions”, № 173, mai 1973. – P. 22–26; 11. Gontchar Olès. Trop tard! // “Magazine France-URSS”. – avril 1978. – № 107. – P. 49–52; 12. Hontchar Olès. L’Homme et l’arme (extrait) (Lioudyna i zbroïa, 1960) – in: La famine-génocide de 1932–1933 en Ukraine dans les belles-lettres ukrainiennes. – Paris, 2003. – P. 43–44; 13. Kieffer Rosemarie. Verte et dorée, l’Ukraine... // La Dryade. – Luxembourg. – 1976. – № 88, P. 89–94; 14. Koptilov Viktor. Olès Hontchar. // Anthologie de la littérature ukrainienne du XIe au XXe siècle. – Paris-Kyiv. – 2004. – P. 837–839; 15. Loukine Y. Les jeunes prosateurs soviétiques. – 1948. – № 10. – P. 132–138; 16. Luciani Georges. La littérature ukrainienne. Oless Hončar. – in: Encyclopaedia Universalis. – Paris, 1989. – corp. 23. – P. 128–131; 17. Novitchenko Léonide. Olès Gontchar. Quand l’aube s’allumait pour toi // “Lettres soviétiques”. – Moscou, 1981. – № 270. – P. 3–8; 18. Simonov K. Les meilleures oeuvres // La littérature soviétique. Revue mensuelle. – Moscou. – 1948. – № 6. – P. 123–127; 19. Sverstiouk Evhen. La Cathédrale dans l’échafaudage // L’Est européen, № 97 (juillet-aôut 1970). – P. 2–6; 20. Trop tard! Olès Gontchar // “Magazine France-URSS”. – avril 1978. – № 107. – P. 48.

**ФРАНКОЯЗЫЧНЫЙ ОЛЕСЬ ГОНЧАР
(ЛИТЕРАТУРНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ ОБЗОР)**

Ярэма Кравэц

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, Львов, Украина, 79000;
e-mail: yaremaKravets@gmail.com*

Франкоязычная Гончариана прошла более чем полувековой путь, часто отображая диаметрально противоположные суждения о мастере украинской прозы. Олесь Гончар (1918–1995), выдающийся писатель второй половины XX века, не остался без внимания критика Пьера Дэкса, люксембургской франкоязычной писательницы Розмари Киффер, французского слависта Жоржа Люциани и др. Переводы на французский язык десяти новелл писателя (1972), романов “Знаменосцы” (1948), “Перекоп” (1958), “Тронка” (1963), “Циклон” (1977), “Твоя заря” (1982), а также фрагментов из романа “Собор” (2004) являются не только красноречивой страницей интеграции украинской культуры в мировой контекст, но и представляют благодарный материал для глубокого монографического исследования франкоязычного прочтения О. Гончара.

Ключевые слова: франкоязычная Гончариана, полувековой путь, Розмари Киффер, славист Жорж Люциани, переводы новелл, антологические издания, переводчик Жан Шампенуа.

**TRANSLATING OLES HONCHAR’S WORKS INTO FRENCH:
ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS (THE HISTORICAL ASPECT)**

Yarema Kravets

*Ivan Franko National University in Lviv,
1, Universytetska St., Lviv, 79000, Ukraine
e-mail: svtlit@franko.lviv.ua*

Oles Honchar’s works have been translated into French for more than fifty years, often reflecting diametrically opposite opinions about the author – an outstanding master of the Ukrainian prose. Oles Honchar (1918-1995), as a writer of distinction in the second half of the 20th century, has not been left unattended by the critic Pierre Daix, Luxemburg French-speaking writer Rosemarie Kieffer, French slavist Georges Luciani and others. French translations of the writer’s ten short stories (1972), the novels “Banner-bearers” (1948), “Perekop” (1958), “Tronka” (1963), “Cyclone” (1977), and “Your Star” (1982) as well as the extracts from the novel “Cathedral” (2004) are not only a significant phase of Ukrainian cultural integration abroad but also provide a gratifying material for the profound monographic research of translating Oles Honchar’s prose into French.

Keywords: Oles Hontchar’s works in French, Rosemarie Kieffer, slavist Georges Luciani, translations of ten short stories, anthological editions, translator Jean Champenois.